

Ismo Söderling, Väestöpolitiikan dosentti, Siirtolaisuusinstituutti, Turku

Juhlaesitelmä Suomen Väestötieteen Yhdistyksen täyttäessä 50 vuotta. Väestötieteen jatko- ja täydennyskoulutusseminaari, Tvärminne 2.11.2023.

Dosentti Altti Majava suomalaisen väestötieteen keskiössä

Altin varhaisvuodet

Altin elämän alkutaipale Posiolla Lapin selkosilla alkoi vaikeasti. Sota koetteli häntä ja perhettään rankasti: Altin isä menehtyi sotavankeudessa ja pikkusisko myöhemmin sota-aikana. Altti itse vammautui pahasti palattuaan evakkomatkalta. Hän käytti maasta löytämäänsä räjähdettä vasarana kotiovea aukaistessaan. Räjähdyks jätti vasempaan käteen vain pikkusormen. Altti oli yksin kotitilalla, kun onnettomuus tapahtui. Hän kääri vammautuneen kätensä kankaaseen, ja jäi seisomaan Posiota halkovan tien varrelle. Sattumalta juuri silloin tuli pohjoisesta päin haavoittuneita sotilaita kuljettava autokolonna, joka pysähtyi nähdessään Altin seisovan yksin verta valuvana tien reunalla. Suomalaiset poimivat Altin mukaansa ensin Taivalkosken sotasairaalaan, josta hänet vietiin eteenpäin Oulun sotasairaalaan.

Kuva 1. Altti Majava kuvattuna sotilasasussa Oulussa

Sotilassairaalaan oli hyvän hoidon lisäksi suuri apu muutenkin: Altti sai muiden haavoittuneiden mukana muonatupakat. Niitä hän käytti kauppatavarana, ja ansaitsi taskurahat, jotka hän lahjoitti enemmän tarvitseville (82)¹. Toisaalta avoimena ja uteliaana sotilaspoikana Altista tuli pidetty potilas. Jopa siinä määrin, että hänet otettiin kasvattilapseksi sairaalan kirjastoa hoitaneen Evo Weckmanin perheeseen. Kasvattivanhemmat huolehtivatkin hänen koulukäynnistään ylioppilaaksi asti.

Altti kävikin keskikoulunsa Oulussa, mutta kirjoitti ylioppilaaksi Kotkassa kasvattiperheen muuton seurauksena. Hän valmistui valtiotieteen kandidaatiksi 1959 Helsingin yliopistosta (71). Sitä ennen

¹ Suluissa oleva numerointi viittaa Altti Maja -kokoelmassa olevan asiakirjan numeroon. Kokoelmaa säilytetään Siirtolaisuusinstituutin arkistossa.

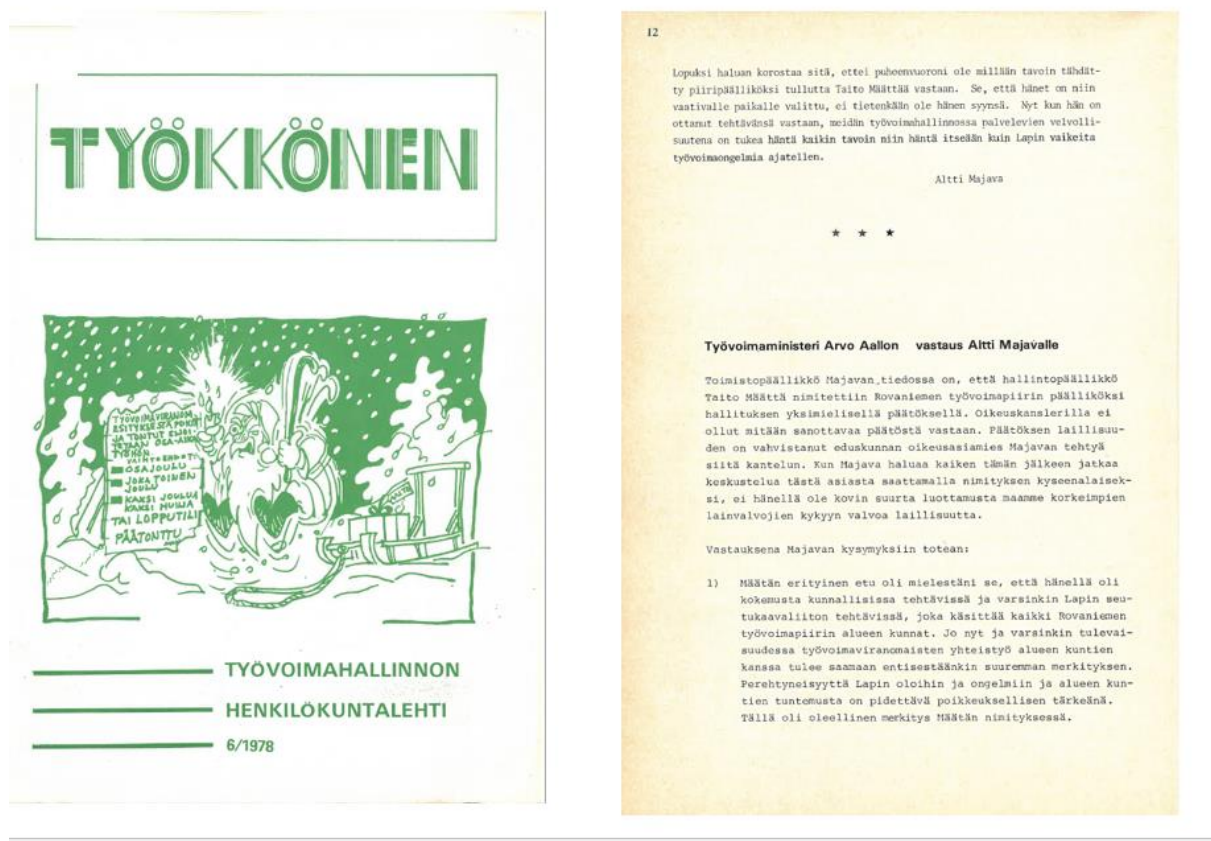
hän oli suorittanut merkonomiin tutkinnon ja alemman oikeustieteen tutkinnon (varanotaari) Helsingin yliopistossa.

Altti Majavan työura kietoutui voimakkaasti väestökysymyksiin sekä tutkijana että virkamiehenä. Hänen aikanaan maamme koki 1960-luvulla sekä suuren aluerakenteellisen muutoksen että haastavan Ruotsiin muuton. Altin tehtävät työministeriössä vuosina 1970–1989 liittyivät erityisesti siirtolaisuuskysymysten hallintoon ja tutkimukseen. Altti oli myös yhteiskunnallinen vaikuttaja aktiivisena kirjoittajana, puhujana sekä korkeakouluopettajana. Altin voimavarana oli myös tiivis perhe- ja sukuyhteisö. Hän ei unohtanut pohjoisia juuriaan myöhäisemmälläkään iällä. Altti eli pitkään, sillä hän poistui keskuudestamme vuonna 2022 korkeassa 90 vuoden iässä.

Altti henkilönä – jämäkkä, luotettava ja tarvittaessa särmikäs

Altti oli aina tutkimushankkeiden johdossa luotettava perälauta: aineisto- ja matkarahoissa ei kitsasteltu, jos tarve vei tutkimusta eteenpäin. Ja kun itse kunkin tutkijan työt sitten valmistuivat, Altin lämpimät kiitokset löysivät paikkansa. Tämän saman asian Altin luotettavuudesta, huolenpidosta ja lojaalisuudesta kertoivat myös hänen pitkäaikaiset kollegansa (haastattelu 29.10.2023; samoin Riikka Shemeikan ja allekirjoittaneen samansuuntaiset ja omakohtaiset muistelut tämän artikkelin lopussa).

Altilla oli samanlainen maine työpaikallaan. Hän piti kollegoidensa ja työministeriön puolta varsin näkyvästi: jos Altin mielestä työministeri töppäsi, niin hän ei kaihtanut julkaista näkemystään vaikkapa ministeriön omassa henkilökuntalehdessä Työkkösessä (**kuva 2**) tai valtakunnan lehdistössä.

Kuva 2. Altti ja ministeri Arvo Aalto sanailevat työministeriön henkilöstölehdessä

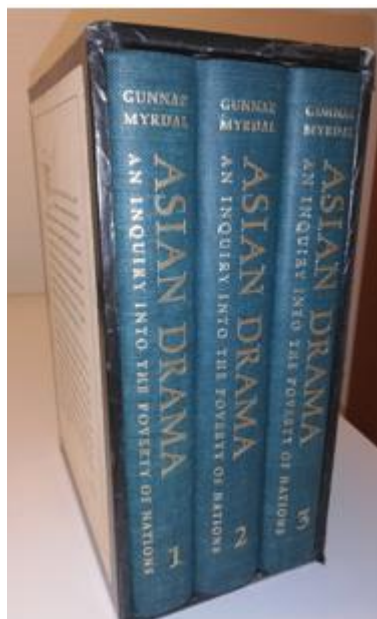
Myös kirjeet oikeuskanslerille, tai suoraan itse ministerille olivat Altin käytäntöjä (4). Erityisesti poliittiset virkanimitykset hän koki syrjivinä, suorastaan loukkaavina. Samoin kanteluita meni työvoimapiirien rahojen käytöstä. Altti osasi kyllä pistää oikeuskanslerin tai valtion tilintarkastajat töihin: hänen kantelujensa kohteeksi valikoituivat useimmiten ne toiminnot ja työvoimapiirit, joissa oli hänen mielestään poliittisesti valittua johtoa. Kantelut olivat pääsääntöisesti tuloksettomia.

Altin papereita tältä osin lukiessa välittyy selkeä kuva siitä, että kahta Työministeriössä palvelutta esimiestänsä hän arvosti: ministeriön kansliapäällikkö Keijo Liinamaa virkamiehenä ja Veikko Helle työministerinä saivat Altilta hyväksynnän. Tämä siitäkkin huolimatta, että kumpikin oli demari ja poliittisesti nimitetty. Liinamaa tuntui tukevan Altin pyrkimyksiä ruotsinsuomalaisten auttamiseksi ja uuden siirtolaisuusvirran tyrehdyttämiseksi (29). Ajalle (erityisesti 1970- ja 1990-luvuille) oli myös tunnusomaista, että suomalaiset johtavat poliitikot Ruotsin vierailuillaan tapasivat myös ruotsinsuomalaisten johtavia järjestöihmisiä. Altin asiantuntijuutta ja yhteyksiä tarvittiin, kun ministerille tai presidentille sorvattiin puhetta (149).

Altin työura

Altin ensimmäinen työpaikka oli tutkijan positio vuosina 1960-61 Väestöpoliittisella tutkimuslaitoksella, nykyisellä Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella. Väestöliitossa oli tuolloin kaksi voimakasta persoonaa, joille asuntokysymykset olivat tärkeitä: Väestöliiton toiminnanjohtaja ja asuntopoliittinen vaikuttaja Heikki v. Hertzen tunnettiin Tapiolan suunnittelijana ja ARAVA-järjestelmän kehittäjänä. V. J. Sukselainen taas oli Väestöliiton hallituksen puheenjohtajana huolestunut erityisesti maaseudun asuntokysymyksistä. Altin tehtävä liittyi asuntotutkimukseen.

Noin vuosi Väestöliitto-visitinsä jälkeen Altin matka suuntautui Tukholman yliopistoon, jossa hän vuosina 1961-64 toimi tutkijana prof. Gunnar Myrdalin johtamassa laajassa Etelä-Aasian väestökysymyksiin keskittyvässä hankkeessa. Tähän liittyen Altti toimi vuonna 1968 julkaistun kolmiosaisen kirjasarjan ”Asian Drama” merkittävänä kirjoittajana ”Principal Assistant” nimikkeellä. Kirjasarjan noin 2 300:sta sivusta Altti on Myrdalin vahvistuksen mukaan kirjoittanut 312 sivua eli huomattavan osan. Kirjasarja osaltaan varmisti Gunnar Myrdalille Nobelin taloustieteen palkinnon vuonna 1974.

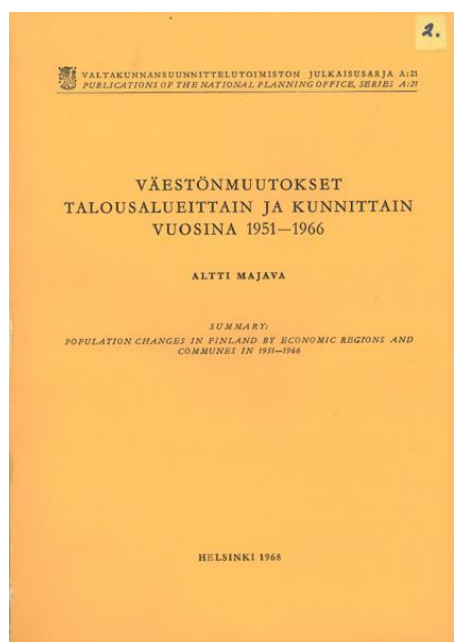
Gunnar Myrdal: ASIAN DRAMA	
Tarkistettu selvitys Altti Majavan osuudesta	
Yleispiirteinen selontelo sisältyy tekijän esipuheeseen (sivut xvi - xviii). Yksityiskohtaisein eriteltynä pääasiassa minun laatimani osuudet ovat seuraavat:	
- Ch. 12, Levels of Living and Inequality, §§ 3 - 6, ss. 538 - 563	= 26 s.
- Ch. 27, Population Prospects, §§ 3 - 13, ss. 1393 - 1459	= 66 "
- Ch. 30, Health, §§ 2 - 13, ss. 1555 - 1617	= 62 "
- Ch. 32, Literacy and Adult Education, §§ 3 - 5, ss. 1660 - 1696	= 37 "
- Ch. 33, The School System, §§ 1 - 7, ss. 1697 - 1736, 1743-55, 1766-80 ja 1790-99	= 77 "
- App. 10, Climate and Its Economic Consequences in South Asia, ss. 2121 - 2138	= 18 "
- App. 11, Notes on Migration, ss. 2139 - 2150	= 12 "
- App. 12, Family Planning Policy in India, ss. 2151 - 2164	= 14 "
Yhteensä 312 s.	
Lisäksi osallistuin tutkimusavustajana (em. laatimalla ja analysoimalla taulukoita) erityisesti luvun 10 - 13 ja 28 sekä liitteiden 5 ja 13 - 15 laatimiseen.	
Keravalla 29.4.1975	
<i>Altti Majava</i> Altti Majava	

Kuva 3. Altti Majavan laatima sivumäärä oli 312. Gunnar Myrdal vahvisti kirjallisesti asian.

Toki Myrdalin projektiajoista sai suurta hyötyä Alttikin. Hän haki Helsingin yliopistoon perustettua väestötieteen professorin virkaa vuonna 1974. Alttia ei valittu, mutta hän oli yksi kolmesta professorin pätevyyden saaneesta (Valkonen 2012). Toisaalta Altti sai valtioneuvoston erillisellä päätöksellä myöhemmin väestötieteen dosentuurin Helsingin yliopiston sosiologian laitokselle vuonna 1994 (Promootiomatrikkeli 2011). Oletettavasti sekä professorin pätevyydestä että dosentuurista ilman tohtorin tutkintoa Altin on paljolti kiittäminen tuloksekasta työskentelyään Myrdalin hankkeessa (112).

Altti kotiutui Tukholmasta vuoden 1964 lopulla. Hän toimi paluunsa jälkeen vuoden päivät Taloudellisen tutkimuskeskuksen (nykyisen ETLAn) tutkijana. Hänen tehtävänä oli perehtyä ulkomaankaupan kysymyksiin. Kyseisestä tutkijan pestistä ei herunut ainakaan CV:hen ulottuvaa mainintaa kirjallisista tuotoksista. Tältä ajalta ovat kuitenkin Altin ensimmäiset omat julkaisut. Altin 1. artikkeli ilmestyi KALTIO-lehdessä vuonna 1966. Teemana oli ”*Kiihtyvä väestönkasvu – ihmiskunnan kohtalonkysymys*”. Samana vuonna ilmestyi toinenkin artikkeli nimeltään ”*Maaailman väestö*”. Näissä kahdessa artikkelissa on havaittavissa Myrdalin hankkeen tuomaa osaamista ja näkökulmaa (120). Gunnar Myrdal tunnettiin voimakkaasti kantaa ottavana väestö- ja taloustieteilijänä. Häntä ja läheistä yhteistyökumppaniaan eli vaimoaan Alva Myrdalia kritisoitiin jopa eugeniikkaan viittaavista näkemyksistä. Altti oli innostunut koko aktiiviaikansa Thomas Malthusin näkemyksistä. Samoin hänen varsin poleemiset kehitysmaiden väestönkasvuun liittyvät kirjoituksensa luovat mielikuvan yhteyksistä Gunnar Myrdalin kirjoituksiin. Altin keskeinen lähde Malthusin ohella on Paul Ehrlich, joka tunnetaan synkistä väestöennusteistaan 1970-luvulta. Tässä yhteydessä on muistettava Ehrlichin puoliso Anne, jonka vaikutus miehensä tuotannossa lienee huomattava.

Keväällä 1966 Altti määrättiin valtioneuvoston kanslian päätöksellä väestö- ja työvoimakysymyksiin perehtyneen tutkijan toimeen valtakunnansuunnittelutoimistoon (myöhemmin sisäministeriön aluepoliittinen osasto) seuraaviksi kolmeksi vuodeksi. Tämä valtakunnansuunnittelutoimiston aika oli Altille erittäin tuottoisaa, sillä hän julkaisi siellä kolme väestönmuutoksiin ja väestön tulotasoon liittyvää raporttia (112). Tärkein niistä on 1968 ilmestynyt ”*Väestönmuutokset talousalueittain ja kunnittain vuosina 1951–1966*”. Erinomaisesti toteutetun julkaisun mausteena ovat hyvät kartat ja ajankohtaiset tilastot.

Kuva 4. Altin mainio raportti alueellisista väestönmuutoksista vuodelta 1968

Altti Majavan seuraava työtehtävä liittyi ns. ”suureen Ruotsiin muuttoon”, joka tuolloin huolestutti suuresti maamme viranomaisia ja poliittisia päätöksentekijöitä. Altti oli jo useampaan otteeseen 1960-luvun lopulla varoitellut maastamuuton vaaroista sekä kansallisella että alueellisella tasolla. Hän myös näki, että maastamme puuttui tuolloin siirtolaisuuteen liittyvä tutkimuksellinen tieto ja näkemys (93). Altti pestattiin alkuvuodesta 1970 valtioneuvoston kanslian tutkijaksi suunnittelemaan ja koordinoimaan siirtolaisuustutkimusta (112). Työ oli tuloksellista, sillä kanslia asetti 8.4.1970 toimikunnan Altti Majavan johdolla laatimaan siirtolaisuutta, sen syitä ja seurauksia selvittävän tutkimusohjelman. Ohjelma valmistuikin pikavauhtia saman vuoden joulukuussa.

Toimikunta esitti useamman vuoden kestävästä tutkimushanketta. Kokonaiskustannukseksi arvioitiin 1,4 milj. markkaa. Silloisella tutkijan palkalla se tarkoitti 60 tutkijavuoden palkkaa. Toimikunnan esittämä summa myönnettiin hankkeelle pari vuotta myöhemmin (144). Työministeriössä hankkeen suuri budjetti herätti närää, sillä se oli koko suunnitteluosaston vuosittaisen budjetin suuruinen. Toisaalta myönnön suuruus osoittaa, miten tärkeänä hanketta pidettiin (144).

Altin kohdalla pätkätyöt vetelivät kuitenkin viimeisiään, sillä tasavallan presidentti nimitti hänet 21.8.1970 Työministeriön tutkimus- ja suunnittelutoimiston toimistopäällikön virkaan. Tämä virka hänellä sitten olikin koko työministeriössä työskentelynsä ajan lyhyehköjä tutkimusvapaita lukuun ottamatta.

Sitä saa mitä tilaa: Altin johtaman toimikunnan esittämä siirtolaisuustutkimushanke toteutettiin. Altti määrättiin ministerin päätöksellä siirtolaisuustutkimusten projektijohtajaksi vuosille 1974 – 1976 (100). Hanke toteutettiin suunnitelman mukaisesti. Kaikkiaan projektista valmistui noin 20 tutkimusraporttia usean eri laitoksen toimesta. Viimeiset tähän sarjaan kuuluvat tutkimukset valmistuivat 1980-luvulla. Ilman Altti Majavan johtajuutta, osaamista ja sosiaalisia taitoja tämä hanke ei olisi päässyt saavuttamiinsa tuloksiin.

Kuva 5. Altti Majan johtaman tutkimushankkeen julkaisut

Tässä yhteydessä on mahdotonta antaa yksityiskohtaista kuvaa Altti Majavan työuran sisällöstä ja tavoitteista. Tiivistäen voidaan sanoa, että Altti oli mukana 1970- ja 1980-luvuilla useimmissa ja tärkeimmissä valtioneuvoston hankkeissa, jotka liittyivät siirtolaisuuteen tai yleensäkin väestökysymyksiin. Hän oli Suomen edustajana OECD:ssä ja siellä ns. SOPEMI-raportoijana 1980-luvulla. Hän edusti Suomea kansainvälisen työjärjestön ILO:n muuttoliiketyöryhmässä. Altti osallistui myös aktiivisesti UNCTADin eli YK:n kauppaja kehityskonferenssin toimintaan. Tehtävää helpotti se, että UNCTADin päämaja jo tuolloin oli Genevessä (42b; 42g). Eräs haastatelluista kertoi, että Altti otti mielellään nuorempia kollegojaan mukaansa ulkomaisille työmatkoille, jotta he tottuisivat kansainväliseen toimintaan. He arvostivat tätä Alttiin mentorointia suuresti. Joillekin se oli avain kansainväliselle uralle.

Altti oli myös keskeinen henkilö pohjoismaisissa siirtolaisuutta koskevissa yhteistyöelimissä. Suomi hyötyi valtavasti Alttiin kielitaidosta ja sosiaalisesta kyvykkyydestä. Tästä olkoon esimerkkinä yhteistyö Sven Aldur Reinansin kanssa. Sven oli alkujaan Viron pakolaisia, ja hän taisi myös suomen kielen. Suomen tilastointikäytännöt suuren Ruotsiin muuton aikana olivat hieman 'hakusessa'. Huomattava osa suomalaisista muuttajista meni suoraan Ruotsiin, vaikka pyrkimyksenä oli saada muuttajat käyttämään työvoimatoimistoja vuonna 1954 tehdyn yhteispohjoismaisen työmarkkinasopimuksen perusteella. Suomessa ei "suoramuton" vuoksi ollut tarkkoja tietoja menneistä ja palanneista. Sven Reinans Ruotsin tilastokeskuksen väestötilaston toimistopäällikkönä liitti ystävänsä Alttiin postituslistalleen, ja siten Altti ja samalla Suomi pysyi hyvin ajan tasalla ajankohtaisista muuttovirroista.

Altti oli erittäin aloitteellinen ja todella huolestunut suomalaisten asemasta ja lukumäärästä Ruotsissa (82j). Hän loi painetta sekä ministereihin ja jopa presidenttiin, jotta suomalaisten asemaa saataisiin kohennettua. Altti oli erityisesti UNCTADissa huomannut, miten eri siirtolaisia luovuttaneiden maiden edustajat pitivät yllä keskustelua ja vaatimuksia kompensaaion saamiseksi lähtömuutosta (katso ns. kutsuttu Böhning-asiakirja 42g: W.R. Böhning: *Towards a System of Recompense for International Migration*) (42, 125). Altti totesikin eräässä artikkelissaan, että "Siirtolaisuus ilman kompensatiota on sietämätöntä" (105).

Altti esitti mm. uusille siirtolaisille kolmen ensimmäisen vuoden aikana ns. paluumuuttajatilin avaamista pankkiin. Siihen siirrettäisiin pieni osa työntekijän palkasta, samoin työnantajalla (tai Ruotsin valtiolla) olisi velvollisuus rahoittaa tiliä. Altti piti tätä kysymystä esillä vielä 1980-luvullakin (19, 42e). Altti esitti myös koulutuskorvauksen perimistä Ruotsilta. Tämä idea ei saanut Keijo Liinamaalta vihreää valoa (21f).

Altti oli myös huolissaan Ruotsin valtion aktiivisuudesta rahoittaa muuttoa Ruotsiin. Itsekin pääsin tästä osalliseksi, kun lokakuussa 1969 sain Haaparannan työnvälityksestä junapiletin Göteborgiin ja 100 kruunua matkarahaa (tämän päivä hintatasolla vastaa noin 150 €). (19; 21j). Altti esittikin jo 1971, että Ruotsin valtion olisi tarjottava myös matkaliput Suomeen palaajille (21j).

Menestyksekkäin Alttiin tukemista asioista liittyi "Maahanmuuttajien kunnalliseen äänioikeuteen ja vaalikelpoisuuteen" eli pohjoismaiseen äänioikeuteen. Asia käynnistyi Alttiin tukemana Siirtolaisasian neuvottelukunnassa 1971 (75). Asia etenikin Pohjoismaissa ripeästi, ja Ruotsi salli vuonna 1975 kaikille ulkomaalaisille äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden kunnallisissa vaaleissa. Suomi myönsi saman oikeuden seuraavana vuonna maassamme asuville Pohjoismaiden kansalaisille.

Osa Alttiin muistakin uudistuspyrkimyksistä toteutui ajan myötä: työvoimaviranomaisten vaihtoyhteistyö Suomen ja Ruotsin välillä tehostui. Samoin kanavointisopimus tehosti työvoiman liikkumista työvoimatoimistojen kautta (21c). Sen sijaan suuret ruotsinsuomalaisiin liittyvät vähemmistökytymykset etenivät hitaammin: Ruotsin valtio myönsi suomalaisille ja suomen kielelle kansallisen vähemmistön aseman viime vuosituhannen lopussa. Loppujen lopuksi suuriin

siirtolaisuusvirtoihin yhteiskunnat pystyvät reagoimaan sangen hitaasti – poliittinen apparaatti on tässä suhteessa hidaskäyttöinen. Ruotsinsuomalaisten legaalisen vähemmistöaseman paranemiseen on tietysti eniten vaikutusta itse vähemmistöllä ja sen aktiivisella vaikuttamisella.

Yksi Altin missioista oli myös lähtömuuton jarruttaminen – suurten muuttojen (1969-70) jälkeen oli havaittavissa pariinkin otteeseen, että Ruotsin elinkeinoelämä piti Suomea työvoimareservinä. Altti esittikin, että työttömille nuorille tarjottaisiin Suomessa kodinperustamislainaa, jotta ei tulisi muutto mieleen (21j).

Kuten todettu, jäi Altti työministeriöstä eläkkeelle vuonna 1989. Haastattelun kollegan mukaan Altti väsyi politiikan rooliin omassa työssään. Eläköityminen ei hänen toimintaansa hidastanut, sillä hän oli vuosina 1990-1992 Helsingin yliopistolla väestötieteen vs. professorina. Eläkkeellä ollessaan hän toimi edelleen aktiivisena esitelmöitsijänä, luennoitsijana ja kirjoittajana teemanaan väestöasiat. Esimerkiksi vuonna 1993 Altti oli huolissaan NL:n hajoamisen seurauksena mahdollisesti tulevasta jopa 150 000 hengen aiheuttamasta muuttopaineesta (67, 143, 89).

Kaikkiaan Altin työura kesti yli 50 vuotta päättyen vuonna 2012. Hänen viimeisenä julkisluonteisena esiintymisenään voitaneen pitää Siirtolaisuusinstituutin 40-vuotisjuhlissa pidettyä esitelmää Siirtolaisuusinstituutin historiallista lähtökohdista. Poliittista peliä riittämiin oli näemmä siinäkin prosessissa.

Altin viimeisin arkistoitu kirjoitus on vuodelta 2017. Kanava-aikakauslehden kolumnissa hän esitti suunnitelman julkisen rakentamisen valuvikojen korjaamiseksi. Hänen mielestään julkinen rakentaminen oli kallista ja aikaa vievää. Hän esitti, että yksityiset yrittäjät perustaisivat INFRA Oy-nimisen osakeyhtiön, jolle kanavoitaisiin julkinen rakentaminen. Se olisi hänen mukaansa tie edulliseen ja nopeaan rakentamiseen (113).

Altti Majavan tutkijanura kaksilla raiteilla

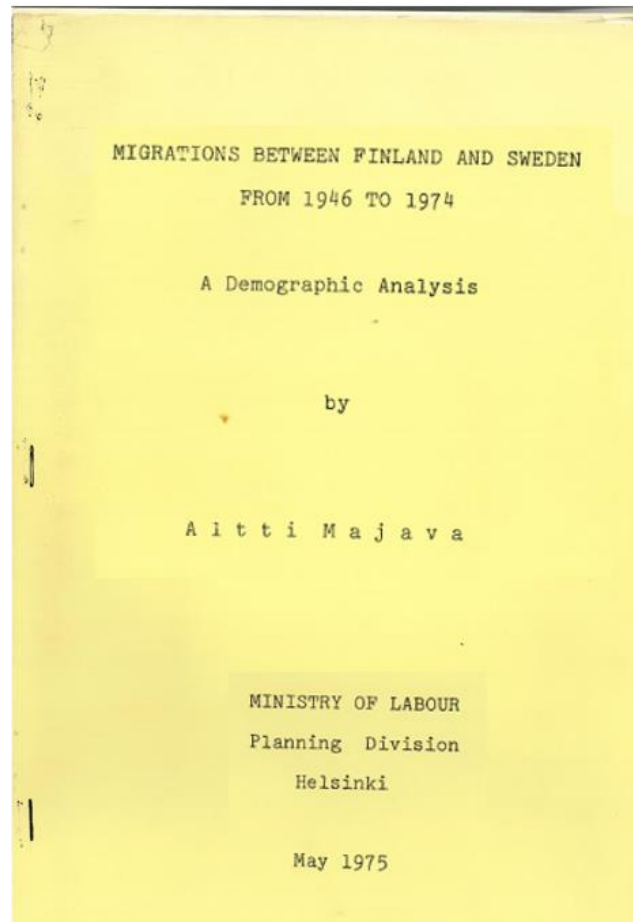
Työministeriön suunnittelutoimiston päällikön tehtävistä huomattava osa liittyi hallintoon. Altti johti vuosina 1974-76 työministeriön suurta siirtolaisuustutkimusprojektia. Toisaalta hänen arkistoaan tarkastellessa käy hyvin ilmi, että myös omakohtainen akateeminen tutkimus kiehtoi Alttia huolimatta uuden viran tuomista työkiireistä. Ilmeisesti Altti Majava eli melkoisessa tutkimuksellisessa ristipaineessa uutta virkaa hoitaessaan.

Altin johdolla toteutettu siirtolaisuustutkimusohjelma oli massiivinen kokonaisuus: hanke toteutettiin lähes 10 tutkimuslaitoksessa ja tutkijoita oli eri vaiheissa noin 20. Käytännössä hanke tuotti kolmisenkymmentä raporttia. Huomionarvoista tässä hankkeessa oli se, että tutkittavia kohderyhmiä oli sekä Suomesta että Ruotsista. Vertailujen avulla päästiin hyvin selville muuttoprosessin vaikutuksista muuttajien elintason ja hyvinvointiin.

Kun Altti ja suomalainen osapuoli käynnistivät ruotsalaisten kollegojensa kanssa neuvotteluja kipeistäkin siirtolaisuuteemme liittyvistä uudistushankkeista (työvoiman kanavointisopimuksesta, muuttoon liittyvistä kompensatiosta Suomelle, joint venture- eli teollisesta yhteistyöstä, lasten kouluoloista Ruotsissa, kielikysymyksestä, virkailijavaihdosta...), niin useat aloitteet perustuivat siirtolaisuustutkimuksillamme saatuihin tuloksiin. Siten Altti ja suomalainen osapuoli eivät olleet heittopusseina näissä neuvotteluissa. Toisaalta projektin puitteissa tehtiin laajaa yhteistyötä ruotsalaisten viranomaisten ja tutkijoiden kanssa. Tässä suhteessa Altin sosiaaliset taidot ja pelisilmä (esim. tiedotusvälineiden ja poliitikkojen hyödyntämisessä) olivat suuresta arvosta.

Altin demografian alaan kuuluvan filosofian lisensiaatin tutkinto hyväksyttiin vuonna 1975 Göteborgin yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa. Tutkintoon liittyvän englanninkielisen

opinnäytteen otsake oli ”*Migrations between Finland and Sweden from 1946 to 1974*” (63). Hänen ohjaajanaan toimi pohjoismaiden ensimmäinen demografian professori Hannes Hyrenius – myöhemminkin Altin ystävä ja tieteellisten ovien avaaja Ruotsissa (kuten myös esimerkiksi Tomas Hammar, Erland v. Hofsten, Sven Reinans, Eva Bernhardt, Eskil Wadensjö).

Kuva 6. Altti Majavan liseniaatin tutkintoon liittyvä opinnäyte

Liseniaattitutkielmansa hyväksymisen jälkeen Altti jatkoi välittömästi kohti väitöskirjaa. Aluksi hän jatkoi liseniaattityönsä teemalla eli tarkastelemalla Suomen ja Ruotsin välistä muuttoliikettä. Hän oli ilmeisesti liseniaattivaiheen jälkeen saanut ohjeen perehtyä syvällisemmin muuttoliikkeen teorioihin (36), sillä tähän suuntaan koskevia uusia avauksia tuli useitakin vuosina 1976-77 (27, 110, 140). Ilmeisesti liseniaattityöhön liittyvä kapeahko teoreettinen näkökulma oli pian kuitenkin kuljettu loppuun, sillä Altti haki vuonna 1977 Suomen Akatemian yhteiskuntatieteelliseltä toimikunnalta vanhemman tutkijan tointa hakemuksellaan ”*Muuttoliiketeoriat. Tutkimus muuttoliikettä (maassamuuttoa ja siirtolaisuutta) koskevista teorioista*” (140). Altti oli saanut taakseen raskaansarjan suosittelijat, joista tässä yhteydessä kannattaa erityisesti mainita professori Erik Allardt. Hänen suosituksensa oli mielenkiintoinen, sillä J-P. Roos oli hakenut samaa vanhemman tutkijan tehtävää. Allardt suoritti vertailun, ja päätyi pitämään Alttia Roosia pätevämpänä (140). Kannattaa muistaa, että Altti oli Allardtin tapaan sosiologi, Roos taas sosiaalipoliitikko.

Altti Majava ei saanut Akatemialta hakemaansa vanhemman tutkijan tointa. Hänellä oli samaan aikaan pienempiä tutkimushankkeita vireillä, joihin hän sai apurahan mm. Suomi-Seuralta (99). Altti haki vielä 1990-luvun puolivälissä pariinkin kertaan Wider-instituutilta kolmen vuoden apurahaa koskien kehitysmaiden työllisyyskysymyksiä. Seinä tuli vastaan näissäkin hauissa. Wider-

hakemuksista ei suoraan ilmennyt, oliko kyse väitöskirjasta (108). Työ oli tarkoitus aloittaa Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella. Kun tulin tutkimuslaitoksen johtajaksi vuonna 1996, ei Wider-hankkeesta ollut mitään havaintoa.

Altti pyrki jo 1970-luvulla vakavasti akateemiselle uralle. Vuonna 1972 maamme keskeiset väestöntutkimuksen ja väestöpolitiikan toimijat esittivät, että Suomeen perustettaisiin väestöntutkimuksen professuuri. Myös siirtolaisasioiden neuvottelukunnan (SAN) tutkimusjaosto pyysi maamme tunnetuilta väestöalan asiantuntijoita eli professori Reino Lennolta ja professori Gunnar Fougstedtilta erillisiä lausuntoja, jotka SAN voisi toimittaa sitten Helsingin yliopiston konsistorille. Näin myös tapahtui (47). Altti oli SANin tutkimusjaoston jäsen.

Professuurin ala oli määritelty sängen väljästi, joten Altilla oli tässä suhteessa hyvät mahdollisuudet. Tapani Valkonen on muistelmissaan (Valkonen 2012) käsitellyt asiaa yliopistomaiseen tapaan pikkutarkasti, joten en puutu aiheeseen laajemmin. Pätevyys annettiin yhdeksästä hakijasta kolmelle. Tiedekunta laittoi pätevyyden saaneet hakijat järjestykseen: 1. Tapani Valkonen, 2. Arno Strömmer ja 3. Altti Majava. Täyttö ei mennytkään tästä eteenpäin kuin Strömsössä, sillä Altti valitti kanslerille ehdollepanosta. Yliopiston suuri konsistori (200 professorijäsentä) perehtyi valitukseen ja hylkäsi sen. Valitus viivästytti täyttöä vuodella (87).

Altti Majava yhteiskunnallisena osallistujana

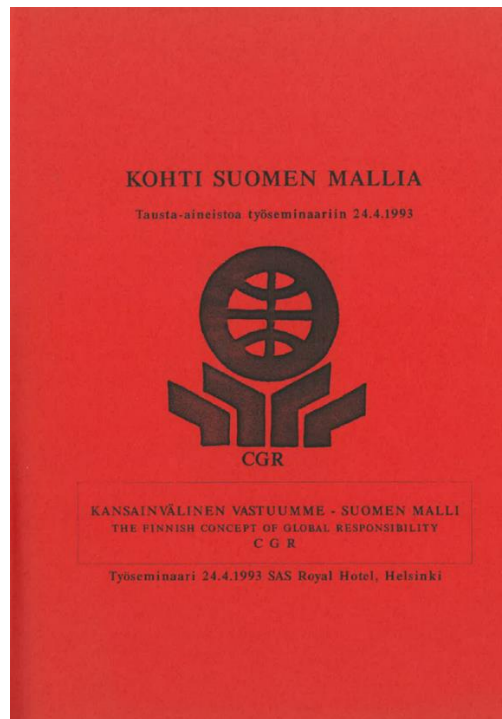
Jo toiminta työministeriön toimistopäällikkönä saatikka siirtolaisuustutkimusohjelman vetäjänä osoitti, että Altti Majavalle työhön liittyvä tutkimus on väline yhteiskunnalliseen uudistamiseen. Tässä suhteessa hän oli aktiivinen, aikaansaava ja innostava. Altti ei kaihtanut patistelemasta esimiehiään saatikka poliitikkoja (2, 4, 126). Altin päähuomio siirtolaisuudessa kohdistui nimenomaan Ruotsiin ja siellä asuviin satoihin tuhansiin suomalaisiin. Hän pyrki edistämään vähemmistöpolitiikkaa (26c, 28, 41, 42e, 75), mutta myös esimerkiksi paluumuuton aktivoimisella ylläpitämään osaltaan kotimaansa taloutta kunnossa. Altti tiesi kiusallisen hyvin, että Ruotsiin oli mennyt hyvin koulutettua nuorisoa, jota kotimaakin olisi tarvinnut.

Altin asiantuntemus ei tullut vain tutkimuksen kautta. Hän oli työnsä kautta Suomen edustajana lukemattomissa kansainvälisissä yhteistyöelimissä YK:ssa, OECD:ssä ILOssa jne. Näissä hän pystyi omaksuma paljon sellaista tietoa ja käytäntöä, joka edisti suomalaisen siirtolaisuuden hallintoa ja tutkimusta.

Altti ei ollut yhteiskunnallinen vaikuttaja vain työnsä kautta tai sen ohessa. Jäädessään eläkkeelle hän aktivoitui politiikkaan jopa siinä määrin, että hän oli liberaalisen kansapuolueen puheenjohtaja vuosina 1997-2000. Ei ollut Altin vika, että hän jäi puolueensa viimeiseksi puheenjohtajaksi – puolue mureni sisäisiin riitoihin (116) ja myös yksinkertaisesti ideologiseen väliinpuotoamiseen. Altti Majava oli 1996 puolueensa EU-vaalien ehdokas ilman mainittavaa menestystä (127). Poliittisena johtajana Altti toi esille verotukseen ja työllisyyteen liittyviä uusia avauksia (124). Erityisesti ajatus palkkaliukumien kovemasta verotuksesta herätti aikanaan keskustelua. Samoin Altti suositteli amerikkalaiseen tapaan sapattivapaiden käyttöönottoa. Niiden merkitys raskaan työn raatajalle olisi tärkeää (124).

Altin keskeinen aktiviteetti nimenomaan 1990-luvulla liittyi Rooman klubin Suomen jaoston toimintaan. Jaosto toimi aktiivisesti, sillä parhaimmillaan se piti vuodessa jopa 10 kokousta. Jaosto julkaisi raportin ”*Kansainvälinen vastuumme – Suomen malli*” (kuva 13). Jaosto oli huolestunut väestön epätasaisesta alueellisesta jakautumisesta sekä siihen liittyvästä väestönkasvusta. Jaosto pohtikin, olisiko tarkoituksenmukaista hankkia ns. Malthus-indeksi maapallon eri puolilta.

Globaaleista väestöongelmista on haettava kohdat, joilla voi olla vaikutusta Suomeen (43). Jollakin tapaa tämän Rooman klubin ajatukset vievät ajatukset Myrdaliin ja hänen 1960-luvun näkemyksiinsä.

Kuva 7. Rooman klubin Suomen jaoston raportti ”*Kohti Suomen mallia*” vuodelta 1993

Altti Majava oli aktiivinen luennoitsija ja esitelmöitsijä vuoteen 2012 asti. Sen jälkeen hänen yrityksensä liikevaihto nollaantui. Toki Altti vielä esiintyi juhlapuhujana kuten Siirtolaisuusinstituutin 40-vuotisjuhlissa vuonna 2014. Hänen eloisa, analyttinen, huumoria ja välillä satiiriakin sisältävä esitelmöintinsä piti kuulijat tiukasti paikallaan.

Altti oli myös erittäin perhekeskeinen – perhe oli hänelle suuri voimavara. Seminaareiden illanistujaisissa Altti palasi usein juuriinsa Posiolle samalla korostaen perheen merkitystä omassa työssään ja elämässään. Viisaita opetuksia silloiselle nuorelle sukupolvelle.

Kuva 8. Puoliso Irmelin oli Alttille tärkeä tuki ja voimavara

Lopuksi:

Tätä kirjoittaessani (lokakuu 2023) olen käynyt läpi Altti Majavan laajan henkilökohtaisen arkiston sekä ollut yhteydessä hänen läheisiinsä, ystäviinsä ja kollegoihinsa. Olen myös kirjannut omakohtaisia kokemuksiani ystävästäni ja kollegastani Altista. Olen tietoisesti jättänyt väliin hänen keskeisen tehtävänsä Suomen Väestötieteen yhdistyksen puheenjohtajana. Tuossa tehtävässä Altti toimi 21 vuotta vuosina 1975 – 1995. Hän on ainakin toistaiseksi ollut seuramme pitkäaikaisin puheenjohtaja. Suotta hän ei ole kunniapuheenjohtajamme Tapani Valkosen ohella. Altin toimesta koti- ja ulkomaiset tieteelliset yhteydet avautuivat ja vahvistuivat, samoin hänen johdolla osallistuttiin lukuisiin tieteellisiin tapahtumiin. Tässä suhteessa vuonna 1987 Jyväskylässä järjestetty Euroopan 1. väestötieteen konferenssi onnistui erinomaisesti Altin toimiessa järjestelytoimikunnan puheenjohtajana.

Tässä yhteydessä arvostan – täysin subjektiivisesti – hänen pyrkimyksiään rakentaa väestötieteen yhteyksiä Neuvostoliittoon/Venäjään ja Baltian maihin. Ei ole Altin vika, että baltit joutuivat kääntämään katseensa pohjoismaista kohti etelää (87). Heille ei ollut sijaa meistä riippumattomista syistä pohjoismaisessa väestötieteen perheessä (87).

Otsakkeeni oli ”*Dosentti Altti Majava suomalaisen väestöntutkimuksen keskiössä*”. Toivottavasti olen voinut osoittaa Altin suuren merkityksen suomalaiselle siirtolaisuutta koskevalle hallinnolle ja samalla alaan liittyvälle tieteelliselle toiminnalle.

Altin tutkijanura alkoi Myrdalin huomassa, ja sieltä hän toi Suomeen suhteita, ideoita ja kokemusta. Hän palasi Suomeen keskelle yhteiskunnallista ja alueellista myllerrystä. Muuttoliike Suomesta Ruotsiin herätti Altin. Hän oli keskeinen aloitteentekijä käynnistettäessä tutkimukselliset ja hallinnolliset toimet yhteiskunnallisesti raskaan tilanteen hallitsemiseksi. Samassa yhteydessä hän oivalsi aiheeseen liittyvän akateemisen tutkimuksen merkityksen.

Uransa loppuvaiheessa Altti kirjoitti ja puhui paljonkin Euroopan yhteisön väestöllisestä merkityksestä. Samoin hän ennakoii Suomeen suutautuvan itäisen muuttopaineen. Jo Altin aikana Suomesta oli tullut monikulttuurinen yhteiskunta uusine haasteineen. Tämä yhteiskunnallinen prosessi ei ollut enää Altin mielenkiinnon kohteena. Sen sijaan 1990-luvulla Rooman klubin Suomen jaoston jäsenenä häntä kiinnostivat enemmänkin globaalit väestökysymykset uusmalthusilaisesta näkökulmasta. Sen mukaan erityisesti kehitysmaissa väestönkasvu on köyhyyden syy.

Altin opetus:

Altti oli yhteiskunnallinen näkijä, sillä hän ymmärsi suomalaisen väestökadon merkityksen. Samoin hän oivalsi jo varhain erityisesti ruotsinsuomalaisten muuttoon liittyvät yhteiskunnalliset haasteet. Hän toimi sekä virassaan että sen ulkopuolella edistääkseen ruotsinsuomalaisten vähemmistöasemaa. Nyt ruotsinsuomalaiset ovat uuden kotimaansa perinteisenä vähemmistönä.

Altti Majavan ura oli tuloksekas, mutta se ei syntynyt ilmaiseksi. Hän hankki monipuolisen koulutuksen sekä koti- että ulkomaisissa korkeakouluissa. Niinpä jo 1950-luvulla Altti maisterivaiheessa harjoitti täydentäviä opintoja Uppsalassa (1955), Kööpenhaminassa (1958-59) ja Cambridgessa (1959-60); hänellä oli selkeä näkemys siitä, että laaja tieteellinen pohja ja hyvä kielitaito tukevat tulevaa työuraa. Ja kuten olemme huomanneet, tämä investointi kannatti.

Kääntäen: Suomessa asuu tällä hetkellä noin 500 000 ulkomaalaistaustaista. Missä on heitä koskeva yhteinen ymmärryksemme tai koottu tutkimustieto? Tässä suhteessa olemme näköalattomia ja elämme paljolti median sekä populismin ruokkiman tiedon ja kokemuksen varassa. Missä on seuraava ”Altti Majava?”.

Käytetty lähdemateriaali:

-Helsingin yliopiston promootiokirja vuodelta 2011

-Valkonen, Tapani (2012): Käytännöllisiä ja hyödyllisiä ongelmia. Puoli vuosisataa sosiaalitutkijana. Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos. Unigrafia, Helsinki.

-Yhteensä kahdeksan kollegan, ystävän ja omaisen haastattelut

-Altti Majavan arkisto, 27 muuttolaatikollista. Tavoitteena on tallentaa ainutlaatuinen materiaali Siirtolaisuusinstituuttiin nimellä ”*Altti Majavan siirtolaisuuskokoelma*”.

Kollegat ja ystävät muistelevat:

Mika Gissler, tutkimusprofessori

Altin yllättävä veto oli puolueen puheenjohtajuus. Liberaalinen kansanpuolue perustettiin vuonna 1965, kun Kansanpuolue ja Vapaamielisten liitto yhdistyivät. Kun Altista tuli puheenjohtaja vuonna 1997, oli puolueen nimi jo vaihtunut Liberaalit ry:ksi. Altti Majava ei ollut mikään kansanvillitsijä, mutta omaan, huumoritajuiseen tapaansa hän johti puoluetta. Altti yritti parhaansa mukaan tasapainotella sosiaaliliberaalien ja klassisten liberaalien välillä. Altti Majava – malttia ajava.

Liberaalisen kentän suurin ansio oli Altin vetämä Liberaaliclubi, joka välillä kokoontui vuokratiloissa ja välillä jäsenten kotona. Monesti olimme Majavilla heidän Ratakadun lokaalissaan, jossa tilaa riitti. Puhujiksi saatiin monia liberaaleiksi tunnustaneita ja liberaaleina pidettyjä. Taisinpa minäkin kerran puhua 2000-luvun alussa aiheenani: *Voiko politiikan keinoin vaikuttaa hedelmällisyyteen?* Teemaa ehdottaneen henkilön voitte kyllä arvata.

Marika Jalovaara, professori, Turun yliopisto

Altin aina aurinkoisen hymyn ja positiivisuuden tietää jokainen hänet tunteva. Sekä perheenjäsenet että kollegat olivat siunaustilaisuuden jälkeisissä keskusteluissa vankasti yhtä mieltä siitä, että Altti ei valittanut koskaan. Tällaista esiintyy kovia kokeneilla ihmisillä. Toiseksi: on selvää, että Altti omistautui perheelleen tavalla, joista moni voisi ottaa mallia. Tästäkin oli em. tilaisuudessa liikuttava yksimielisyys. Yksityiskohta: Altti ilmeisesti kertoi joka vuosi kurssilaisille samat puujalkahuumoriat sisältävät anekdootit. Ne eivät avautuneet ihan helposti. Tällainen oli Posio-juttu kuulutuksista kirkossa. Toinen oli erikoistutkija-juttu: kun Altista tuli erikoistutkija, häneltä kysyttiin, mitä erikoista hän tutkii. En muista, kuka kysyjä oli.

SVY:n sihteerin kuului tietää, että Altti osallistuu vuosittaiseen jatko- ja täydennyskoulutusseminaariin. Kunniapuheenjohtajan ei (omasta mielestään) tarvinnut erikseen ilmoittautua. Yhtenä vuonna asia ei ollut tiedossani ja Altti vain ilmestyi bussille, mutta sen jälkeen sitten yhdistyksen sihteerinä tiesin asian.

Olavi Koivukangas, professori Siirtolaisuusinstituutista, eläkkeellä

Australian National Universityn Department of Demography etsi 1967–68 pohjoismaista tutkijaa tekemään väitöskirja skandinaavisesta siirtolaisuudesta Australiaan. Tiedon asiasta toi prof. Vilho Niitemaalle Australian viimeinen merimiespappi.

Niitemaan ehdokas kieltäytyi, kun oli perheen ainoa lapsi. Seuraavaksi Niitemaa kysyi minua. Vaimoni Pirjo oli Vetelissä hammaslääkärinä, ja minusta aiottiin tehdä sinne historian opettaja. Pirjo oli halukas Australian matkaan, joten lupasin lähettää hakemuksen. Kävin kielikokeessa Australian tiedotustoimistossa Helsingissä, missä värvättiin suomalaisia siirtolaisiksi. Valinta kohdistui minuun, ja tammikuussa 1969 matkustimme laivalla Afrikan ympäri Australiaan.

Huhtikuussa 1972 valmistui ensimmäinen suomalaisen tekemä väitöskirja Australiassa. Suomen suurlähetystö järjesti kunniakseni vastaanoton ja siellä esimieheni prof. Charles Price sanoi: ”*Olavi, olet ollut kunniaksi kotimaallesi*”. Sitten palasimme 8 kk. ikäisen tyttäreni kanssa Uuden-Seelannin, Tahitin, Havaijin ja Pohjois-Amerikan kautta. Kotimatka maitse taittui Alfa Romeo -henkilöautolla. Suomeen saavuimme elokuun alussa 1972. Evijärven jälkeen menimme Turkuun ja Niitemaa otti minut jonkinlaiseksi assistentiksi yleisen historian laitokselle. Palkkausta en muista – ehkä se oli puoli assistentin palkkaa. Pian tapasin Altti Majavan.

Syksyllä 1972 huomasin, että työministeriö järjestää seminaarin Paimion motellissa. Päätin mennä sinne. Seminaarin jälkeen esittelin itseni Altti Majavalle. Sanoin, että olin juuri tehnyt väitöskirjan skandinaaveista Australiassa ennen v. 1947. Nyt haluaisin jatkaa tutkimusta uudemmasta suomalaisesta Australiaan suuntautuneesta siirtolaisuudesta. Ennen paluutani olin levittänyt Australian sikäläisen Suomi-lehden välityksellä kyselylomakkeen, johon sain satoja vastauksia. Tarkoitukseni olisi analysoida tulokset koskien sodan jälkeistä suomalaista siirtolaisuutta Australiaan.

Kysyin Altti Majavalta, voisiko Työministeriö tukea tällaista tutkimusta. Sanoin, että se olisi hyvä vertailuaineisto Ruotsin siirtolaisuudelle. Suomesta oli juuri muuttanut 100 000 nuorta suomalaista Ruotsiin, ja Suomen valtion tavoitteena oli saada mahdollisimman moni palaamaan kotimaahansa. Majava sanoi, että lähetä ministeriölle apuraha-anomus, niin katsotaan. Näin teinkin heti, ja ministeriö myönsi minulle 10 000 mk apurahan. Sain virastotyöntekijän koodaamaan pitkän kyselylomakkeen, ja aikanaan ilmestyi kirja ”*Suomalainen siirtolaisuus Australiaan toisen maailmansodan jälkeen*”. Se oli ensimmäisiä v. 1974 perustetun Siirtolaisuusinstituutin julkaisuja.

Väitöskirjan valmistuessa Australiassa ajattelin, että Suomessakin tarvittaisiin Department of Demographyn kaltainen siirtolaisuuden tutkimuslaitos. Sitten luin amerikkalaisesta lehdestä hyvän lauseen: ”*Ellei sinulla ole työpaikkaa, niin ehkä voit perustaa sellaisen*”. Niinpä professori Niitemaa sanoi, että Reino Kero on puolitoista vuotta yrittänyt perustaa tutkimuslaitoksen Suomi-Seuran kanssa, eikä asiasta tule mitään. Niitemaa määräsi Keron antamaan paperit minulle. Huomasin kuinka iloinen Kero oli päästessään eroon tutkimuslaitos-mapistaan.

Kävin Niitemaan kanssa tapaamassa yliopistojen rehtoreita ja ministeriöiden kansliapäälliköitä, ja suhtautuminen asiaan oli myönteinen. Opetusministeriön valtion avustuksen neuvottelin Kalervo Siikalan kanssa. Hän sanoi, että ”*perusta instituutti, niin minä järjestän sille valtion avustuksen*”. Eli yhteenvetona voidaan sanoa, että Altti Majavalla ole merkittävä osuus siinä, että Suomeen saatiin kansainvälinen tutkimus- ja dokumentaatiolaitos nimeltään Siirtolaisuusinstituutti.

Siirtolaisuusinstituutti järjesti alkuvuosina suuria tapahtumia kuten Muuttoliikesymposiumit, joiden tulokset julkaistiin kirjoina. Altti Majava osallistui järjestämiimme tutkimustapahtumiin, ja vastaavasti minä osallistuin Alttiin toteuttamiin seminaareihin ym. eri puolilla Suomea. Täytyy muistaa, että olihan työministeriö instituutin perustajajäsen.

Vielä yksi muistikuva Altti Majavasta: Syksyllä 1990 osallistuin Altti Majavan kanssa kansainväliseen konferenssiin Moskovassa. Luulen, että aloite osallistumisestani tuli Altilta, vaikka instituutti ehkä maksoi matkakulut. Matkasimme junalla. Paluumatkalla luin Helsingin Sanomista tiedon, että Vilho Niitemaa oli kuollut. Mutta olennaista oli Moskovassa tekemäni havainnot. Minulle jäi mielikuva, että maassa oli jonkinlaista levottomuutta ja hermostunutta tunnelmaa. Tarkoitukseni oli käydä NL:n ”siirtolaisten järjestössä” keskustelemassa ulkomailla asuvien kansalaisten asemasta. Jätin vierailun tekemättä, kun aikaa oli niukasti löytää oikea organisaatio.

Tässäpä muutamia muistelmia Altti Majavasta. Esitän lukijoilleni tervehdykseni.

Pekka Myrskylä, kehittämisspäällikkö (eläkkeellä), Tilastokeskus

Altin ja minun tiet risteytyivät ensimmäisen kerran talvella 1974. Olin aloittanut vuotta aikaisemmin Tilastokeskuksen vuoden 1970 väestölaskennassa, jonka jälkeen jatkoin väestötutkijana. Elettiiin suuren Ruotsiin muuton aikoja, muuttamina vuosina muuttoliike jopa supisti Suomen väestöä. Suuren muuton peruina Ruotsissa elää vieläkin yli 400 000 suomalaistaustaista. Epätoivo Suomen tulevaisuudesta oli suurta.

Työministeriö oli käynnistänyt Altti Majavan johdolla useita siirtolaisuuden tutkimushankkeita, joissa työskenteli mm. Kari Hietala, Markku Tapio, Veikko Savela, Magdaleena Jaakkola ja minä Tilastokeskuksessa. Tilastokeskuksessa tehtiin varmaan maailman ensimmäinen rekisteriyhdistely, jossa vuonna 1971 Ruotsiin muuttaneille yhdisteltiin henkilötunnuksen avulla vuoden 1970 väestölaskennan taustatiedot ja mm. verotuksen tulotiedot. Saimme tällä yhdistelyllä jokaiselle muuttaneelle esim. demografiset tiedot ja tarkan asuinpaikan (siis muuttajan lähtöpaikan), koulutustiedot, perhetaustan, työpaikkatiedot, ammattitiedot, työttömyystiedot, verotuksen ansiotulotiedot jne.

Käsittääkseni kyseessä oli totaalinen rekisteriyhdistely maailmassa. Jatkoa seurasi pian, kun Tapani Valkonen alkoi yhdistellä kuolleille samoja väestölaskentatietoja, ja nousi niillä maailmanmaineeseen. Oli myös tarkoitus poimia Ruotsissa asuvien suomalaisten tiedot Ruotsin vuoden 1970 väestölaskennasta. Hankkeen hinta olisi muistaakseni ollut 200 000 Suomen markkaa. Hanke kaatuikin valtiosihteerin Teemu Hiltusen punakynään.

Kaikki tämä oli alkua ns. rekisterilaskennoille, jossa kaikki väestölaskennan tiedot kerätään rekistereistä kysymättä väestöltä enää yhtään mitään. Viimeinen vuonna 1980 tehty lomakelaskenta maksoi nykyrahassa noin 60 miljoonaa euroa ja ensimmäinen rekisterilaskenta vuonna 1990 noin miljoonan. Tämä ”siirtymä” oli minun ”urani” huippu. Mutta kaikki alkoi noista 70-luvun ideoista, että meillä kaikilla on henkilötunnukset ja meistä kaikista kertyy koko ajan tietoja useisiin hallinnollisiin rekistereihin. Yhtenä merkittävänä lähteenä oli Altin työnhakijarekisteri.

Siirtolaisuustutkimuksista pidettiin monta seminaaria Hangon Tvärminnessä ja myös Ruotsissa. Niissä minäkin nuorena tutkijana esittelin tuloksiani ja ainakin Ruotsissa puhuttiin englantia, joka aina minua kovasti jännitti. Altti oli siinäkin poikkeuksellinen johtaja, että hän antoi aina palautetta. Kummasti ne kehumiset rauhoittivat, ja kasvattivat itseluottamusta.

Altilla oli 70-luvulla myös hanke, jossa laskettiin, paljonko Suomi on panostanut Ruotsiin muuttaneiden ylläpitoon ja koulutukseen ennen heidän muuttoaan. Muistaakseni summa oli keskimäärin pari sataatuhatta Suomen markkaa per muuttaja. Sen kun kertoo muutamalla sadalla tuhannella, niin päädytään hurjiin summiin. Asiasta keskusteltiin paljon myös ruotsalaisten kanssa. Laskua ei kuitenkaan koskaan lähetetty. Nämäkin laskelmat on hyvä pitää mielessä nyt, kun Suomi

on saanut jo puoli miljoonaa muuttajaa, joiden kasvatuksesta, ylläpidosta ja koulutuksesta ovat vastanneet lähtömaat. Eivät tulijat pelkkiä haittamaahanmuuttajia ole.

1970-luvun jälkeen Altti jatkoi työministeriössä eri suunnittelutehtävissä. Joskus hän vitsaili työskentelevänsä ihan oman taistolaisolunsa kanssa. Kun ministeriökin politisoitui. Viimeiset yhteydet Altin kanssa olivat Vihtijärvellä, kun osoittautui, että kesämökkimme ovat saman järven vastarannoilla. Vieläkin hän muisteli, että ”*teit Pekka hyvää työtä*”. Kiitos Altille kaikesta kannustuksesta.

Riikka Shemeikka, dosentti, toimitusjohtaja, Kuntoutussäätiö

Altilla oli hieno, suomalainen ja kuiva huumorintaju. Hän kertoi asiat vakavalla naamalla, ja kuulijalla saattoi mennä hetki, ennen kuin leikkasi.

Altti piti luentoa Franzenian suuressa salissa. Yleisössä oli nuori naisopiskelija, jolla oli punaiset hiukset. Hän kysyi Altilta jotain, ja Altti vastasi. Sitten Altti lisäsi, että hän tunsu kerran tytön, jolla oli samanlaiset paksut, punaiset hiukset. Mutta sitten tapahtui jotain, ja hiukset muuttuivat aivan harmaiksi. Hiljaisuus. Joku yleisöstä kysyi, että mitä tapahtui. Altti vastasi: ”hän meni naimisiin kanssani”.

Altti oli hieno opettaja. Tuntui, että hänelle opettaminen oli professorin tehtävän tärkein osuus, mikä oli opiskelijoille ylellistä ja harvinaista. Hän kohteli aina opiskelijoita erittäin kunnioittavasti, kuunteli tarkasti asiat. Kun Altin työhuoneeseen meni, hän istui siistin, lähes tyhjän työpöydän ääressä ja hänellä oli aikaa opiskelijalle. Hän katsoi vakavasti keskustelukumppania silmiin, ja keskittyi asiaan täysin. Tuntui myös, että opiskelijat olivat hänelle saman arvoisia, ei esimerkiksi vaikuttanut, mistä aihealueesta opiskelija oli kiinnostunut tai työskentelikö hän jossain tutkimusryhmässä. Altin kanssa ministeriössä yhtä aikaa työskennellyt jatko-opiskelija kertoi, että Altti on aivan erilainen yliopistossa kuin oli ollut siellä. Positiivisella tavalla.

Altilla oli aina todella siistit ja selkeät kalvot. Hän oli erittäin selkeä ja hyvä opettaja. Hänellä oli luennoilla mielenkiintoisia anekdootteja, ja hän myös muisteli mielellään oman elämänsä varrelta asioita.

Altti muisteli mielellään sekä työhön että omaan elämäänsä liittyviä asioita sekä opettaessaan että keskustellessaan. Luentoihin liittyviä aiheita olivat esimerkiksi hänen työskentelynsä Alva Myrdalin kanssa, sekä siirtolaisuuteen liittyvät aiheet. Hän kertoi, miten oli virkamiehenä 1970-luvun taitteessa kertonut pääministeri Koivistolle siitä, kuinka Ruotsiin muutto oli kovasti kiihtynyt ja kuinka monta suomalaista oli tuolloin muuttanut Ruotsiin. Koivisto oli ollut hetken hiljaa ja kysynyt, ”oliko muuta asiaa”. Omasta yliopistourastaan hän kertoi useampaan otteeseen siitä, kuinka hänet oli todettu päteväksi väestötieteen professuuriin, silloin, kun virka perustettiin.

Altti muisteli myös omaa elämäänsä, varsinkin sodan aikaisia kokemuksiaan. Sitä, miten hän pikkupoikana oli löytänyt miinan tai vastaavan, ja menettänyt sormiaan. Koskettavin tarina oli siitä, kun perheelle tultiin kertomaan isän menetyksestä sodassa. ”*Istuin kauan tuleen tuijottaen*”, Altti päätti kuvauksen.

Altti oli vakituinen kävijä Tvärminnen väestötieteen jatko- ja täydennyskoulutusseminaareissa. Seminaareissa hän, ainakin minun seminaareihin osallistumiseni aikoihin, meni aina varhain nukkumaan. Kun me juhlineemmat kömmimme aamiaiselle hieroen silmiämme, hän pirteänä kertoi käyneensä jo kävelyllä ihanassa kirpeässä aamusäissä.

Altti myös auttoi ihmisiä eteenpäin, jos hän keksi jonkin sopivan linkin tai keinon. Hän saattoi ehdottaa jotain toimikuntajäseneduä tai artikkelin kirjoitusta väestötieteen opetusmonisteeseen. Tällaisissa tapauksissa hän saattoi aloittaa keskustelun tähän tyyliin: ”*Sain eilen yllättävän kohtauksen. (tauko) Älynväläyksen. Tuli mieleeni, että....*”

Altti hoiti väestötieteen professorin tehtävää vain vuoden, mutta aika tuntuu pidemmältä. Hän oli hyvä opettaja, mutta harmittelin hänen puolestaan sitä, ettei hänellä ollut käynnissä omia tutkimuksia. Nuorena opiskelijana joskus mietin, ryhtyisikö hän jotain tutkimaan, jos häntä vähän kannustaisi ja olisi siinä apuna. Ei tullut kuitenkaan ehdotettua.

Altti oli yhdistyksemme puheenjohtajana samanlainen kuin yliopistolla, asiallinen, ystävällinen ja jämpä asioiden hoitaja.

Myöhemminä vuosinakin, kun hän oli jo luopunut yhdistyksen puheenjohtajuudesta ja professorintehtävä oli jo kaukana takana, hän aina sattumalta kohdatessamme pysähtyi keskustelemaan. Altti kertoi omia ja puolisonsa kuulumisia. Hän oli loppuun asti oma ystävällinen, herttainen ja persoonallinen itsensä. Hieno mies, Altti.

Mika Gissler, tutkimusprofessori

Panimme Munsalan kesäpaikkamme kiinni viikonloppuna. Teen siellä joskus sanaristikoita ja syyskuun 2023 eli viime kuun lehdessä oli ratkaisusanana Altti, vihjeenä Alarotu ja Majava 😊

Seppo Koskinen, tutkimusprofessori, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Mieleen jäänyt tarinani on ajalta, jolloin Altti hoiti väestötieteen professuuria Tapani Valkosen virkavapauden ajan 1990-luvun alussa.

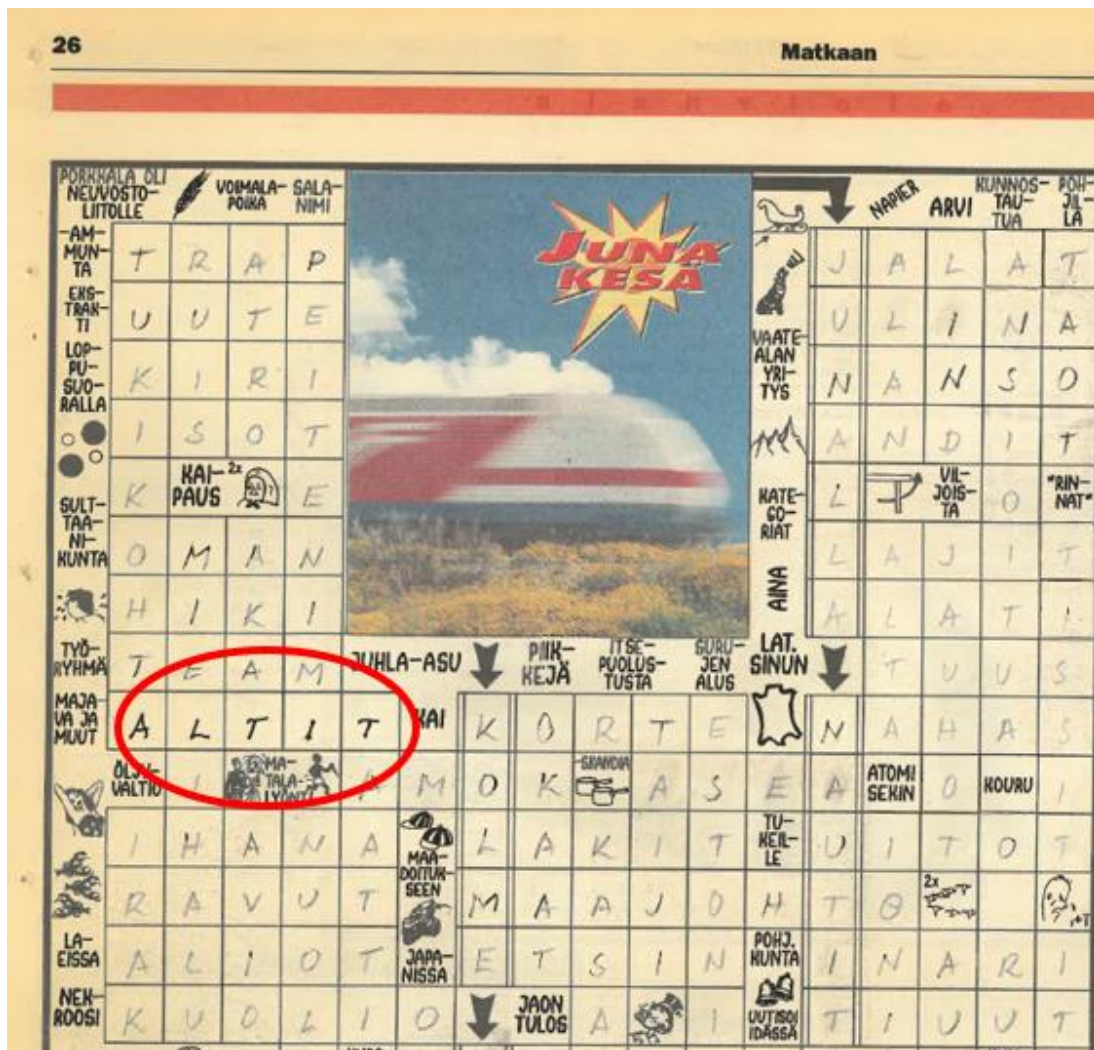
Kerran tullessaan sosiologian laitoksen kahvihuoneeseen aina varsin huolitellusti pukeutunut Altti vähän kummasteli, mistä kirpputorilta laitoksen väki vaatetuksensa hankkii. Me muut läsnäolijat emme juuri tavanneet pukua, kravattia tai muita juhlavampia vaatteita juurikaan käyttäen.

Ismo Söderling, dosentti, Siirtolaisuusinstituutti (eläkkeellä)

Muistelu 1

Altin 27 muuttolaatikon arkistoa selatessani huomasin, että Altti oli kielellisesti erinomaisen lahjakas. Kirjoittamalla harjaantuu. Altti myös keksi mielenkiintoisia sanoja tai kielikukkasia. Hän ilmeisesti kyllästyi *siirtolainen*-sanan käyttöön, sillä sehän esiintyi monessa yhteydessä (Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisasiain neuvottelukunta...). Niinpä joissain teksteissään hän korvasi paljon muuttavan siirtolaisen termillä ”*ammattimuuttolainen*”. Termi ei yleistynyt.

Altti oli myös kiinnostunut sukunimensä käytöstä eri yhteyksissä – esimerkiksi juuri Mika Gisslerin mainitsemisissa sanaristikoissa. Altilla oli aiheeseen liittyviä lehtileikkeitä arkistossaan kymmeniä. Perheenjäsenet lähettivät myös toisilleen majava-aiheisia postikortteja.

Muistelu 2

Valmistuin syksyllä 1974 Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselta. Noihin aikoihin työministeriö käynnisti suuren siirtolaisuustutkimusten sarjan. Hankkeen toteuttamiseen oli kutsuttu useita instituutioita, myös Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitos. Hankkeen johtajana oli Altti Majava. Graduni oli ilmeisesti sen verran hyvä, että pääsin mukaan tutkijaksi. Hanketta johti Altti lempeän kovalla otteella.

Vuosittain pidettiin 3-4 tutkijatapaamista, missä koti- ja ulkomaiset asiantuntijat antoivat papereistamme palautetta. Kun Altti sai ensimmäisen tutkimukseni käsikirjoituksen, alkoi kirjallinen palaute hieman töksäyttään: 'Et taida osata kirjoittaa – ainakaan suomeksi'. Virkkeeni olivat kuulemma pitkiä ja polveilevia; otin onkeeni ja tuplasin pilkkujen sekä pisteiden käytön puolipistettä unohtamatta.

Kun palautteen ensi shokin yli oli selvitty, järkytys laantui; Altin kommentit olivat asiallisia, rakentavia ja tutkimusta eteenpäin vieviä. Itse asiassa siitä, mitä olen yliopistolla oppinut tutkimusten ohjaamisesta, saan olla kiitollinen Altille: Anna ensin kommentti kokonaisuudesta, sitten jatka yksityiskohdilla. Ja palautteen loppuun esitä selkeät jatko-ohjeet aikatauluineen. Yksi ero meillä on: aloitan aina kommenttini positiivisella lausahduksella. Ei niin huonoa työtä, ettei jotain kiitettävääkin löydy. Aluksi ainakin.

Altti Majava 1932 - 2022

